

MLUVNICE GALICIJŠTINY

BOHUMIL ZAVADIL

KAROLINUM

Mluvnice galicijštiny

Bohumil Zavadil

Recenzovali:

Dr. Xosé Luís Regueira

Mgr. Kateřina Vlasáková Couceiro

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum

Praha 2025

K vydání připravil Petr Čermák

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2025

© Bohumil Zavadil, 2025

ISBN 978-80-246-5948-0

ISBN 978-80-246-6008-0 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

Úvod ----- 9

I. Fonetika a fonologie ----- 15

- I.1 Obecné pojmy ----- 16
- I.2 Dělení hlásek ----- 16
 - I.2.1 Galicijské samohlásky ----- 17
 - I.2.2 Galicijské souhlásky ----- 18
 - I.2.3 Galicijské sonanty ----- 22
- I.3 Segmentace proudu řeči ----- 23
 - I.3.1 Slabiky ----- 23
 - I.3.2 Takty ----- 23
 - I.3.3 Výpovědní úsek ----- 23
 - I.3.4 Promluvový úsek ----- 23
- I.4 Suprasegmentální prostředky ----- 24

II. Pravopis ----- 25

- II.1 Galicijská abeceda ----- 26
- II.2 Velká písmena ----- 27
- II.3 Dělení slov ----- 28
 - II.3.1 Struktura slabik v galicijštině ----- 28
 - II.3.2 Diakritická znaménka ----- 29
 - II.3.2.1 Grafický přízvuk ----- 29
 - II.3.3 Diakritický přízvuk ----- 31

III. Morfologie ----- 41

- III.1 Slovní druhy ----- 43
 - III.1.1 Morfologie denominátorů ----- 45
 - III.1.1.1 Substantiva ----- 45
 - III.1.1.2 Adjektiva ----- 57
 - III.1.1.3 Verba ----- 68
 - III.1.1.4 Adverbia ----- 121
 - III.1.2 Morfologie amplifikátorů ----- 128
 - III.1.2.1 Zájmena ----- 128
 - III.1.2.1.1 Zařazovače ----- 138

III.1.2.2	Číslovky -----	161
III.1.3	Operátory -----	168
III.1.3.1	Členy -----	168
III.1.3.2	Předložky -----	171
III.1.3.3	Spojky -----	173
III.1.3.3.1	Spojky souřadící -----	173
III.1.3.3.2	Spojky podřadící -----	176
III.1.3.4	Pragmatické markátory -----	181
III.1.3.5	Interjekce -----	195

IV. Syntax ----- 199

IV.1	Syntax výpovědi -----	200
IV.2	Syntax věty -----	203
IV.2.1	Základní větná dvojice -----	203
IV.2.1.1	Věta jednočlenná -----	203
IV.2.1.2	Věta dvojčlenná -----	203
IV.2.1.2.1	Subjekt -----	203
IV.2.1.2.2	Predikát -----	204
IV.2.2	Rozvíjející členy větné -----	206
IV.2.2.1	Přívlastek -----	206
IV.2.2.2	Objekt -----	210
IV.2.2.2.1	Objekt přímý -----	211
IV.2.2.2.2	Objekt nepřímý -----	211
IV.2.2.2.3	Objekt předložkový -----	211
IV.2.2.3	Okolnostní určení -----	211
IV.2.2.4	Doplňěk -----	217
IV.2.2.4.1	Doplňěk adjektivní -----	218
IV.2.2.4.2	Doplňěk substantivní -----	218
IV.2.2.5	Polopredikační klauzule -----	219
IV.2.2.5.1	Polopredikační klauzule infinitivní -----	220
IV.2.2.5.2	Polopredikační klauzule gerundiální -----	221
IV.2.2.5.3	Polopredikační klauzule participiální -----	221
IV.2.2.5.4	Galské klauzule neparticipiální -----	223
IV.2.2.5.4.1	Galské klauzule adjektivní -----	223
IV.3	Syntaktické vztahy -----	224
IV.3.1	Koordinace -----	224
IV.3.2	Adordinace -----	229
IV.3.2.1	Adordinace vysvětlovací -----	229
IV.3.2.2	Adordinace výčtová -----	230
IV.3.2.3	Adordinace shrnující -----	231
IV.3.2.4	Adordinace reformulační -----	232
IV.3.2.5	Adordinace rektifikační -----	232
IV.3.2.6	Adordinace textově strukturační -----	232
IV.3.3	Subordinace -----	233
IV.4	Souvěti -----	233
IV.4.1	Souvěti koordinační -----	233
IV.4.2	Souvěti adordinací (přístavkové) -----	236
IV.4.3	Souvěti subordinační (podřadné) -----	236
IV.4.3.1	Klasifikace vedlejších vět -----	237

IV.5	Syntax textu	-----	247
IV.6	Struktura textu	-----	248
IV.6.1	Řeč přímá	-----	248
IV.6.2	Řeč polopřímá	-----	249
IV.6.3	Řeč nepřímá	-----	249
IV.7	Historický přezens	-----	250

V. Galicijské dialekty ----- 253

Bibliografie ----- 255

Zdroje excerpčí ----- 257

Užitečné internetové odkazy ----- 258

ÚVOD

STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA GALICIE A GALICIJŠTINY

Předkládanou *Mluvnici galicijštiny* uzavírám cyklus svých gramatik hispánských národních jazyků. Za pozornost by stály i jazyky či jazykové varianty regionální, jako je asturština, aragonština, andaluština, murcijština nebo extremadurština, jejichž uživatelé nejsou samostatným národem, a jejichž jazykové varianty jsou tudíž komplexy lokálních a krajových úzů.

V textu budu čerpat z různých zdrojů uvedených v bibliografii. Pro popis charakteristiky gramatického systému galicijštiny pro mě byla zvlášť důležitá práce González Guerra – Ogando Valcárcel (2022), výklad však uzpůsobuji vlastnímu přístupu, osvědčenému v gramatikách ostatních hispánských jazyků (Zavadil – Čermák, 2010, Zavadil, 2010 a Zavadil, 2020).

V jazykové dokumentaci uvádím písemnou podobu kurzivou a výslovnost v hranatých závorkách, např.:

amigo [a'miɣo] přítel/kamarád, *amiga* [a'miɣa] přítelkyně, kamarádka.

STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA GALICIE

Galicie zaujímá severozápadní cíp Pyrenejského poloostrova. Je jedním ze 17 autonomních společenství současného Španělského království s vlastní regionální vládou nazývanou *Xunta de Galicia*. Autonomní společenství mělo v roce 2024 cca 2 700 000 obyvatel. Politické a administrativní uspořádání Galicie upravuje – stejně jako v ostatních španělských autonomních společenstvích – tzv. autonomní statut (k charakteristice správního systému ve Španělsku a tamní sociolingvistické situaci viz Čermák – Kořátková – Buchtele – Mrva, 2023). Celosvětově významným fenoménem je Svatojakubská cesta, od raného středověku poutní cesta k ostatkům sv. Jakuba staršího v katedrále v Santiago de Compostela (toto město je od roku 1985 na seznamu světového dědictví UNESCO).

STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA GALICIJŠTINY A JEJÍ NORMY

Galicijština je románský jazyk stojící na přechodu mezi španělštinou a portugalštinou. O kodifikaci jazyka tu pečuje Galicijská královská akademie (*Real Academia Galega*), významná je v tomto ohledu i činnost tří galicijských univerzit: *Universidade de Santiago de Compostela*, *Universidade de Vigo* a *Universidade da Coruña*.

Galicijština má vlastně dvojí jazykovou normu: *oficiální* a tzv. *reintegracionistickou*, používanou propagátory co největšího přiblížení galicijštiny portugalštině. Tato podvojnost se odráží i v samém názvu Galicie:

Galicia je obvyklý název autonomní oblasti Galicie (*Comunidade Autónoma de Galicia*), doporučovaný normou spisovného jazyka.

Galiza je název používaný tzv. *reintegracionisty*.

Současně platná, tj. oficiální norma spisovné galicijštiny je obsažena v materiálech Galicijské královské akademie (*Real Academia Galega – RAG*). Variabilita úzu, včetně toho pravopisného, je ale značná, a tak dochází k tomu, že se v psaných textech můžeme setkat s tvary nebo výrazy, které se od platné spisovné normy liší. Jako příklad si můžeme uvést styl významného současného spisovatele Xosého Luíse Méndeze Ferrína (narozen roku 1938), který takové odchylky obsahuje, srov. následující přehled:

Spisovná norma	X. L. Méndez Ferrín	Dublety (u Méndeze Ferrína)
<i>amargo</i> hořký	<i>amargue</i>	<i>alma</i> i <i>ialma</i> duše
<i>bosque</i> les	<i>bosco</i>	<i>chan</i> i <i>chao</i> zem
<i>caer</i> padat	<i>caír</i>	<i>dulzor</i> i <i>dozor</i> sladkost
<i>cambiar</i> změnit, přestěhovat	<i>cambear</i>	<i>mar</i> i <i>mare</i> moře
<i>cambio</i> změna	<i>cámbeo</i>	<i>muller</i> i <i>moller</i> žena
<i>camión</i> nákladňák	<i>cameón</i>	<i>pero</i> i <i>pro</i> ale
<i>con eles</i> s nimi	<i>coeles</i>	<i>só</i> i <i>soio</i> sám
<i>con esa dificultade</i> s touto obtíží	<i>coesa dificultade</i>	
<i>con ese nome</i> s tím jménem	<i>coese nome</i>	
<i>control</i> kontrola, dohled	<i>controlo</i>	
<i>a cor</i> barva	<i>a coor</i>	
<i>o meu curmán</i> můj bratranec	<i>o meu curmao</i>	
<i>os dous curmáns</i> oba bratrance	<i>os dous curmaos</i>	
<i>febre</i> horečka	<i>frebe</i>	
<i>fermoso</i> krásný	<i>fremoso</i>	
<i>irmáns</i> bratři	<i>irmaos</i>	
<i>a man</i> ruka → <i>as mans</i>	<i>a mao</i> → <i>as maos</i>	
<i>punto</i> bod	<i>ponto</i>	
<i>muller</i> žena	<i>moller</i>	
<i>triunfo</i> vítězství	<i>trunfo</i> (podle spisovné normy znamená „trumf“)	
<i>verxel</i> háj	<i>verxer</i>	
<i>verán</i> léto	<i>verao</i>	
<i>volver a</i> + infinitiv znovu něco udělat	<i>voltar a</i> + infinitiv	

Více k charakteristice normy galicijštiny nalezne zájemce u Mrvy a Čermáka (2023).

GALICIJSKÉ INSTITUCE

- **Galicijský parlament** je nejvyšším představitelem zákonodárné moci v Galicii. Tvoří jej 75 poslanců volených všeobecným hlasováním na dobu čtyř let. Voleb se mohou zúčastnit i Galicijci sídlící v zahraničí.
- **Xunta de Galicia** je kolektivním orgánem výkonné moci v Galicii. Tvoří ji předseda, jeden nebo dva místopředsedové a (v současnosti) devět radních (jejich počet se dle rozhodnutí předsedy může měnit).
- V mocenském systému dále existují další instituce a orgány, např. provinční zastupitelstva (*Deputacións Provinciais*), volená na místní úrovni.
- Předseda Xunty (*Presidente da Xunta de Galicia*) řídí a koordinuje práci Xunty a je jejím představitelem v rámci španělského státu. Je členem galicijského parlamentu, tím je také volen a jmenuje ho španělský král.
- Galicijci jsou úředně považováni za jeden z národů žijících na území Španělska. Jako v jiných národních regionech se i v Galicii projevují autonomistické tendence. Jejich politickým nositelem je mj. Galicijský národní blok (*Bloque Nacionalista Galego* = BNG).

Z DĚJIN GALICIE

Území Galicie bylo obydleno již od paleolitu, nejstarší historii dokládají archeologické nálezy (jeskyně obydlené různými druhy hominidů, zejména neandrtalců, pozdější období dokumentují nálezy z doby bronzové a železné jako např. megalitická pohřebiště atd.). Popis modernější historie Galicie často začíná roku 19 př. n. l., kdy se završilo římské dobytí tohoto území (započaté roku 137 př. n. l.): Římané se rozhodli připojit ke své říši území obývané Kallaiky (řecky *Kallaikoi* podle Strabóna), které nazvali GALLAECIA. Z tohoto latinského názvu pak vznikla pojmenování *Galiza* a *Galicia*.

Na počátku 12. století bylo založeno Galicijské království (*Reino de Galiza*), které se později stalo součástí království leónského a posléze kastilského a nakonec, od roku 1469, království španělského (byť formálně bylo až do 19. století vlastně jedním z království sjednocených pod jedním panovníkem). Mezi španělskými regiony představovala Galicie území poněkud zaostalé s převládajícím drobným zemědělstvím a rybnářstvím a s početnou hospodářskou emigrací do Latinské Ameriky. V některých oblastech (např. v Argentině) byla galicijská imigrace tak silná, že se tam názvu *gallego* začalo používat pro evropské Španěly obecně. V současné době je Galicie významným španělským regionem v rozvoji, přecházejícím od tradičního rybnářství a zemědělství k průmyslové výrobě.

Galicijci se konstitovali jako národ s vlastním jazykem, středověkou i novověkou literaturou a specifickou národní kulturou.

GALICIJSKÉ NÁRODNÍ SYMBOLY

Galicie má vlastní vlajku, znak a hymnu.

Současná galicijská vlajka vznikla na konci 19. století v rámci galicijského národního obrození (*Rexurdimento de Galicia*) a byla zavedena *generací Nós* (My) jako symbol galicijského národa. Má podobu obdélníku s bílým pozadím a modrou úhlopříčkou směřující od levého horního rohu do pravého rohu dolního. Uprostřed úhlopříčky je galicijský znak.

Obr. 1: Galicijská vlajka

GALICIJSKÁ HYMNA

Que din os rumorosos
na costa verdecente,
ao raio transparente
do prácido luar?
Que din as altas copas
de escuro arume arpado
co seu ben compasado
monótono fungar?
Do teu verdor cinguido
e de benignos astros,
confin dos verdes castros
e valeroso chan,
non des a esquecemento

da inxuria o rudo encono;
 desperta do teu sono,
 fogar de Breogán.

Os bos e xenerosos
 a nosa voz entenden
 e con arroubo atenden
 o noso ronco son,
 máis só os iñorantes
 e féridos e duros,
 imbéciles e escuros
 non nos entenden, non.

Os tempos son chegados
 dos bardos das edades
 que as vosas vaguedades
 cumprido fin terán;
 pois, donde quer, xigante
 a nosa voz pregoa
 a redenzón da boa
 nazón de Breogán.

Jde o část básně *Os pinos* (Borovice) ze sbírky *Queixumes dos pinos* (Co si šeptají/vyprávějí borovice) od Eduarda Pondala.

SOUČASNÁ SOCIOLINGVISTICKÁ SITUACE V GALICII

Galicie je regionem, v němž se vedle galicijštiny uplatňuje španělština jakožto oficiální jazyk celého Španělského království – galicijština je tzv. jazykem kooficiálním, tj. je oficiálním pouze na území galicijského autonomního společenství. Oba jazyky tak vedle sebe koexistují – galicijština již ztratila pověst jazyka venkovských prostých vrstev a stala se jazykem části elit. Popis každodenního soužití obou jazyků je složitý a odhad jejich budoucnosti na území Galicie obtížný (více k němu Mrva – Čermák, 2023).

I. FONETIKA A FONOLOGIE

I.1 OBECNÉ POJMY

Zvuky vznikají kmitáním pevných těles. Zvukovými jednotkami v jazyce jsou **hlásky**. Produkce hlásek se účastní několik orgánů:

Orgány hlasové (fonační)

Hlas vzniká kmitáním sloupce vzduchu vydechovaného plícemi a modifikovaného rezonančními dutinami (dutinou hrdelní, dutinou ústní, případně i dutinou nosní). V dutině hrdelní jsou umístěny hlasivky. Jsou to výběžky hrtanové sliznice, které jsou při klidovém dýchání od sebe oddáleny tak, že vytvářejí trojúhelníkový průchod pro výdechový proud.

Orgány modifikační

Upravují hlas do podoby hlásek. Dělí se na **orgány pevné** (horní čelist a dutiny – ústní, nosní, hrdelní) a **orgány pohyblivé** (jazyk, rty, dolní čelist).

I.2 DĚLENÍ HLÁSEK

Hlásky se dělí na **samohlásky** (vokály – hlásky tónové), **sonanty** (zahrnují likvidy, nazály a glidy) a **souhlásky** (konsonanty – hlásky šumové). Fyzikálně se tónové hlásky vyznačují pravidelnými kmity, zatímco hlásky šumové mají kmity nepravidelné. **Sonanty** stojí mezi samohláskami a souhláskami.

Písemné zobrazování hlásek

Jazykový projev mívá dvojí podobu: zvukovou (akustickou) nebo písemnou (grafickou). Zvukovou podobu hlásek zkoumá **fonetika** (artikulační nebo akustická). **Artikulační fonetika** zkoumá hlásky z hlediska jejich tvoření, **akustická fonetika** zkoumá hlásky z hlediska jejich působení na sluchové orgány. S tím souvisí úloha hlásek pro rozlišování významů. Hlásky nazírané z hlediska schopnosti rozlišovat významy jsou **fonémy**. Jejich zkoumání je předmětem **fonologie**. Fonémy se zapisují ve svislých (šikmých) závorkách: zápis /p/ označuje foném *p*. Hlásky se zapisují v závorkách hranatých: [p] označuje hlásku *p*. Hlásky jsou konkrétními zvukovými jednotkami jazyka, fonémy jsou jednotky

abstraktní. Jinými slovy, hlásky jsou materiální realizace fonémů. Některé fonémy mají jen jednu hláskovou realizaci (např. /f/), jiné (jichž je většina) mají hláskových realizací více (např. /l/, /n/ mají celou řadu pozičních variant).

1.2.1 GALICIJSKÉ SAMOHLÁSKY

Samohlásky jsou hlásky tónové. Na jejich artikulaci se podílejí sloupce výdechového proudu kmitajícího ve dvou rezonančních dutinách: před jazykem (v přední části dutiny ústní) a za jazykem (v zadní části dutiny ústní a zároveň v dutině hrdelní). Rozdíly mezi samohláskami jsou způsobovány pohybem jazyka ve směru vodorovném (horizontálním), tedy odpředu dozadu, a pohybem ve směru svislém (vertikálním), tedy zdola nahoru. Poloha jazyka modifikuje velikost dvou rezonančních dutin (dutiny ústní a dutiny hrdelní), přičemž platí, že čím je dutina menší, tím je její tón vyšší, čím je dutina větší, tím je její tón hlubší. Každý vokál je tedy simultánní realizací dvou tónů, rozdíly jsou dány proporcemi obou dutin.

V galicijštině se rozlišuje sedm vokalických fonémů.

	vysoké		střední		zadní
přední	i				u
polovysoké		e			o
polonízské			ɛ	ɔ	
nížká			a		

Obr. 2: Galicijské samohlásky podle místa artikulace

Vztah mezi dutinou ústní a dutinou hrdelní při mluvení je pochopitelně nepřímě úměrný: čím větší je dutina před jazykem, tím menší jsou dutiny za ním a naopak. Na objemu dutiny závisí hloubka tónu.

Při artikulaci samohlásky [a] jsou obě dutiny v rovnováze.

Při artikulaci samohlásky [ɛ] je tón dutiny před jazykem o něco vyšší, tón dutin za jazykem o něco nižší.

Při artikulaci samohlásky [e] je tón dutiny před jazykem ještě vyšší, tón dutin za jazykem ještě nižší.

Při artikulaci samohlásky [i] je tón dutiny před jazykem nejvyšší, tón dutin za jazykem nejnižší.

Při artikulaci samohlásky [ɔ] je tón dutiny před jazykem o něco nižší než u [a] (jazyk je v zadní části dutiny ústní a dutina se zvětšuje labializací), tón dutin za jazykem je o něco vyšší než u [a].

Při artikulaci samohlásky [o] je tón dutiny před jazykem ještě nižší (jazyk je v zadní části dutiny ústní a dutina se zvětšuje labializací), tón dutin za jazykem ještě vyšší.

Při artikulaci samohlásky [u] je tón dutiny před jazykem nejnižší, tón dutin za jazykem nejvyšší.

1.2.2 GALICIJSKÉ SOUHLÁSKY

Všechny souhlásky (hlásky šumové) jsou v galicijštině neslabičné.

Souhlásky jsou tvořeny simultánní realizací čtyř artikulačních vlastností (distinktivních rysů): znělosti, místa artikulace, způsobu artikulace a zapojení rezonančních dutin.

1. Znělost :: neznělost

Souhlásky znělé jsou provázeny vibrací hlasivek vytvářející hlas, **souhlásky neznělé** se artikulují bez účasti hlasivek. Např. české citoslovce *pst!* nelze zakřičet, protože všechny jeho souhlásky jsou neznělé. V systému souhlásek existuje ke každé neznělé souhlásce příslušná párová souhláska znělá (korelace znělosti):

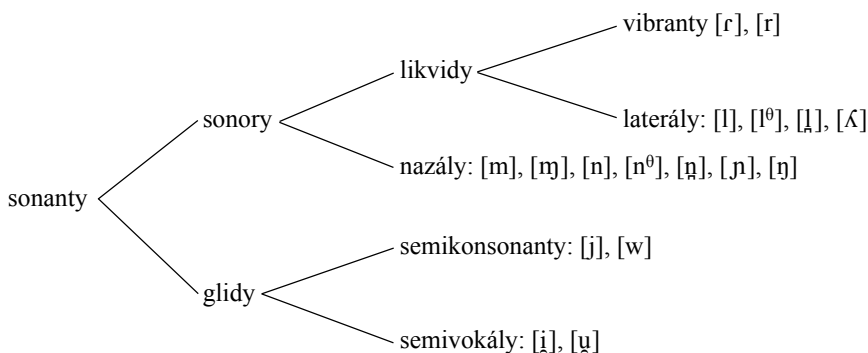
$$p - b, t - d, k - g, f - v, s - z, š - ž$$

Některé souhlásky však nejsou párové – mají jen podobu znělou. Takovým hláskám se říká **sonory**. Jejich specifikem je to, že při jejich artikulaci je v dutině ústní poměrně velký volný prostor, v němž vedle vlastní souhláskové artikulace kmitá sloupec vzduchu podobně jako při artikulaci samohlásek. Tyto vlastnosti mají **likvidy** (*r, l*) a **nazály** (nosovky – *m, n, ň*). Proto v češtině a slovenštině (v galicijštině nikoli) mohou sonory fungovat jako opora slabiky: *prst, vlk, sedm*.

Slovenština má dokonce likvidy dlouhé, psané jako *ř, í*: *křv* krev, *křdel'* hejno; *tík* hňup, *híbka* hloubka.

Při artikulaci nazál [m], [n], [ɲ], [ŋ] zní spolu se souhláskovou artikulací v dutině ústní také tón dutiny nosní. Přístup výdechového proudu do ní reguluje výběžek měkkého patra, tzv. záklopka.

Podobné vlastnosti jako sonory mají také **glidy** (vyslov [glajdy]). Proto bývají společně zahrnovány do jediné třídy, které se říká **sonanty**. Všechny sonanty jsou nepárové (nemají neznělý korelát). V systému tvoří zvláštní skupinu, která stojí na přechodu mezi samohláskami a souhláskami.

Obr. 3: Schéma nepárových hlásek v galicijštině

Sonanty = sonory + glidy

Sonanty laterální a nazální mají různé poziční varianty, kterými se připodobňují (asimilují) k následujícím konsonantům:

- [l] – varianta alveolární: *lila* [ˈlila] šefík
- [l⁰] – varianta interdentalní: *alzar* [al⁰θar] zvednout
- [l̪] – varianta addentalní: *salto* [ˈsaɫto] skok
- [lʲ] – varianta palatální: *colchón* [kol^lʲtʃon] matrace
- [n] – varianta alveolární: *nación* [naˈθjon] národ, *a consoante* [a konsoante]
- [n⁰] – varianta interdentalní: *once* [ˈon⁰θe] jedenáct, *onza* [ˈon⁰θa] unce
- [n̪] – varianta addentalní: *entrar* [en̪ˈtrar] vstoupit
- [nʲ] – varianta palatální: *anxo* [ˈanʲxo] anděl
- [ŋ] – varianta velární: *tango* [ˈtaŋgo] tango

Spojování souhlásek

Setká-li se znělá a neznělá souhláska, mění se znělá v neznělou (desonorizuje se), opačný proces se nazývá sonorizace (např. galicijské „os mozos“, kde se „os“ vyslovuje [oz]).

Takové přizpůsobení jedné hlásky druhé se nazývá **asimilace** (spodoba). Může při ní jít o asimilaci místa artikulace, způsobu artikulace nebo znělosti.

Disimilace je naopak větší oddálení místa nebo způsobu artikulace.

2. Konsonanty podle místa artikulace

Podle místa artikulace se v galicijštině rozlišují

- a) **konsonanty labiální:** bilabiály [p], [b], [β], [m], labiodentála [f], labiovelára [w]
- b) **konsonanty dentální:** addentály [t̪], [d̪], interdentaly [θ], [ð], [ɲ], [ʎ]
- c) **konsonanty alveolární:** alveolary [n], [l], [r], apikoalveolára [s], lateroalveolára [ʎ]
- d) **konsonanty palatální:** palatála [j], prepalatála [ʃ], lateropalatála [ʎ]
- e) **konsonanty velární:** velary [k], [g], labiovelára [w]
- f) **konsonanty uvulární:** uvulára [χ]

3. Konsonanty podle způsobu artikulace

Podle způsobu artikulace se v galicijštině rozlišují okluzivy, frikativy a afrikáty:

- a) **okluzivy** (hlásky ražené)

Při jejich artikulaci se výdechovému proudu staví do cesty překážka (závěr), kterou výdechový proud prudce rozráží, takže dochází k explozi. Okluzivy jsou **souhlásky okamžité** (nedají se prodloužit).

p :: b, t :: d, k :: g

b) frikativy (hlásky třené)

Při jejich artikulaci se mezi pevným a pohyblivým artikulačním orgánem vytvoří úzká štěrbina, kterou se výdechový proud prodrává. Frikativy jsou **souhlásky trvací** (dají se prodloužit).

české *f* :: *v*, *s* :: *z*, *š* :: *ž*, *ch* :: *h*

c) afrikáty (hlásky polozávěrové)

Afrikáty jsou kombinací okluziv a frikativy.

Při artikulaci konsonantů se rozlišují tři fáze, následující rychle za sebou:

– **intenze** (fáze počáteční)

Pohyblivý artikulační orgán (většinou jazyk) zaujme pozici pro vytvoření závěru nebo úžiny.

– **tenze** (fáze střední)

Pohyblivý orgán vytváří přiblížením k orgánu nepohyblivému závěr nebo úžinu a výdechový proud tuto překážku překonává.

– **detenze** (fáze koncová)

Pohyblivý artikulační orgán opouští danou pozici a přechází k artikulaci další hlásky nebo zůstává v klidové pozici, čímž vzniká pauza.

Při artikulaci afrikát je intenze okluzivní povahy; v průběhu tenze se závěr mění v úžinu; detenze je frikativní: [tʃ], [dʒ]

d) vibranty

Vibranty jsou okluzivy zvláštní povahy: při jejich artikulaci kmitá v dutině ústní sloupec vzduchu jako při artikulaci samohlásek [f], [r].

e) aproximanty

Aproximanty jsou frikativní realizace znělých okluziv s poněkud relaxovanou (povolou) artikulací. Název aproximanty pochází z jejich akustického zobrazení na sonografu: jejich akustické spektrum se blíží spektru glid. V galicijštině k nim patří [β], [ð], [ʎ].

f) glidy

Glidy ['glajdi] jsou polosouhláskové nebo polosamohláskové (tj. neslabičné) realizace vysokých vokálů *i*, *u*: [j], [i̯], [w], [u̯].

4. Konsonanty podle zapojení rezonančních dutin

Podle zapojení rezonančních dutin se rozlišují konsonanty orální a konsonanty nazální.

a) konsonanty orální (orály)

Při jejich artikulaci je přístup výdechového proudu do dutiny nosní uzavřen výběžkem měkkého patra (zákloupek), takže rezonuje jen dutina ústní.

b) konsonanty nazální (nazály)

Při jejich artikulaci je přístup výdechového proudu do dutiny nosní otevřen, takže vedle dutiny ústní rezonuje i dutina nosní.

Každý konsonant nebo každou sonantu je z artikulačního hlediska možno definovat těmito čtyřmi distinktivními rysy: znělost/neznělost – místo artikulace – způsob artikulace – orálnost/nazálnost.

Repertoár šumových konsonantů v galicijštině

Charakteristickým rysem šumových konsonantů je to, že vytvářejí **korelaci znělosti**, tj. ke každému konsonantu neznělému existuje příslušný párový znělý. V galicijštině to však není důsledné: k neznělému *ch* [tʃ] tu neexistuje párové [dʒ]; k neznělému *s* [s] neexistuje párové [z], a k neznělému [ʃ] neexistuje párové [ʒ]. To vede k určitému systémovému napětí, jež se v budoucnosti může projevit změnami hláskového systému.

Tab. 1: Galicijské šumové konsonanty

Grafický symbol	Fonetická charakteristika
<i>p</i>	neznělá bilabiální okluziva orální
<i>b</i>	znělá bilabiální okluziva orální
<i>t</i>	neznělá addentální okluziva orální
<i>d</i>	znělá addentální okluziva orální
<i>k</i>	neznělá velární okluziva orální
<i>g</i>	znělá velární okluziva orální
<i>ch</i>	neznělá apikoalveolární afrikáta orální
<i>s</i>	neznělá apikoalveolární frikativa orální
<i>f</i>	neznělá postalveolární frikativa orální

Galicijské *s*

Podobně jako ve španělštině a na rozdíl od češtiny a slovenštiny, kde je *s* frikativou predorsoalveolární, je galicijské *s* povahy apikoalveolární: při jeho realizaci se jazyk, vyklenutý konkávně, hrotem opírá o vnitřní stranu horních alveol. Protože takto se automaticky realizuje každé galicijské /s/, upouštím v dalším textu od možného značení [s̺] a uvádím jen (galicijské) [s].

Galicijské *t* a *d*

Také galicijské okluzivy *t* a *d* se realizují (ve shodě se španělštinou) jinak než v češtině a ve slovenštině. Zatímco v galicijštině a ve španělštině jsou to addentály, při jejichž realizaci se jazyk opírá o vnitřní stranu horních řezáků, v češtině a slovenštině jsou povahy predorsoalveolární: jazyk se při jejich artikulaci dotýká hrotem dolních řezáků a úžina se vytváří mezi přední částí hřbetu jazyka a horními alveolami. Ani zde ve fonetické transkripci nepoužívám možného označení [t̺], [d̺], nýbrž píšu jen (galicijské) [t], [d].

1.2.3 GALICIJSKÉ SONANTY

Sonanty se vyznačují tím, že jsou vždy znělé a nemají párový neznělý korelát. Patří k nim sonory (likvidy a nazály) a glidy (polosouhlásky a polosamohlásky). Pro svoji zvučnost stojí sonanty na přechodu mezi (šumovými) konsonanty a (tónovými) vokály.

Tab 2: Galicijské sonanty

Nazály	Likvidy	Polosouhlásky	Polosamohlásky
/m/ znělá bilabiální okluziva nazální <i>cama</i> postel <i>amar</i> milovat	/l/ znělá lateroalveolární frikativa orální <i>bala</i> střela <i>chacal</i> šakal	[j] znělá palatální semikonsonant orální <i>miope</i> krátkozraký	[i̯] znělý palatální semivokál orální <i>rei</i> král <i>falei</i> promluvil(a) jsem
[ŋ] znělá labiodentální okluziva nazální <i>infección</i> infekce <i>confiar</i> důvěřovat	[ɲ] znělá laterointerdentální frikativa orální <i>descalzo</i> bosý <i>alce</i> los (zvíře)	[w] znělý labiovelární semikonsonant orální <i>cuartel</i> kasárna <i>guapo</i> hezký	[ɰ] znělý labiovelární semivokál orální <i>bautismo</i> křest <i>causa</i> příčina
/n/ znělá alveolární okluziva nazální <i>ano</i> rok <i>narciso</i> narcis	[ɲ] znělá laterodentální frikativa orální <i>alto</i> vysoký <i>alternar</i> střídát se		
/n̄/ znělá interdentální okluziva nazální <i>once</i> jedenáct <i>vergüenza</i> hanba	[ɻ] znělá lateropalatální frikativa orální <i>llama</i> lama <i>coller</i> chytit/utrhnout		
[ɲ] znělá addentální okluziva nazální <i>canto</i> zpěv <i>contar</i> vyprávět	[r] znělá alveolární vibranta orální (vícekmítová) <i>rabia</i> zlost <i>carro</i> vůz		
[ɲ] znělá palatální okluziva nazální <i>viño</i> víno <i>coñecer</i> znát	[ɾ] znělá alveolární vibranta orální (jednokmítová) <i>beira</i> břeh, <i>caricia</i> pohlazení <i>carne</i> maso, <i>falar</i> mluvit		
[ŋ] znělá velární okluziva nazální <i>tango</i> tango <i>tanque</i> tank <i>man</i> ruka			

Koncové *-n* před pauzou se v galicijštině realizuje jako velární [ŋ]: *man* ruka, *condición* podmínka, *coñecen* znají, *compareceron* objevili se.

I.3 SEGMENTACE PROUDU ŘEČI

Elementárními jednotkami proudu řeči jsou slabiky.

I.3.1 SLABIKY

Slabika je každé jednotlivé zaznění hlasu (Bohuslav Hála). Oporou slabiky je samohláska, na niž se může vázat určitý počet souhlásek (v galicijštině i likvid). Slabika je nositelkou přízvuku.

I.3.2 TAKTY

Slabiky se skládají v **takty**: takt má vždy jednu slabiku přízvučnou a určitý počet (od 0 do 8) slabik nepřízvučných. Podle umístění přízvuku se rozlišují **takty vzestupné** (*patacán* lenoch), **takty sestupné** (*cándido* bělostný) a **takty obstupné** (*unívoco* jednohlasný).

I.3.3 VÝPOVĚDNÍ ÚSEK

Výpovědní úsek (dříve skupina taktů) je segment proudu řeči zakončený nekoncovou pauzou, což je signalizováno i melodií posledního taktu.

Calcei a pistola ó cinto, e saín. Zastrčil jsem si pistoli za opasek a vyšel jsem ven. – *Achegou a súa meixela ú miña, e sentín na cara o seu alento queimante.* Přitiskla svou tvář na mou a já jsem na obličejí cítil její horký dech. – *Cando abrín a xanela hoxe ús cinco da mañá, encheuse o meu cuarto do arrecendo das flores.* Když jsem dnes v pět hodin ráno otevřel okno, naplnil se můj pokoj vůní květin.

I.3.4 PROMLUVOVÝ ÚSEK

Promluvový úsek (výpověď) je segment proudu řeči mezi dvěma koncovými pauzami. Bývá nositelem melodie, jejímž prostřednictvím se (zejména v koncovém taktu) vyjadřuje modální význam.

Que alegre é a vida neste país! Sinto un certo sentimento pracenteiro fluíndo decote por todas as miñas veas. O aire é fresco e puro coma o bico dun neno; o sol forte, o ceo azul... Jak veselý je život v této zemi! Cítím blaženost proudící neustále mými žilami. Vzduch je svěží a čistý jako polibek dítěte; slunce žhavé, nebe modravé...

I.4 SUPRASEGMENTÁLNÍ PROSTŘEDKY

Fonémy a jejich varianty jsou **jednotky segmentální**, v proudu řeči řazené lineárně za sebou. Na ně se navrstvují **prostředky suprasegmentální** (prozodické) jako tónová výška slabik vytvářející melodii, intenzita výdechového proudu, jež je základem přízvuku, barva hlasu (hlasový timbre) prozrazující různé emoce, tempo řeči, artikulační napětí mluvidel a relativní délka (trvání) samohlásek.

Z fonologického hlediska se některé suprasegmentální prostředky (přízvuk a melodie) chovají jako fonémy (rozlišují význam = plní funkci distinktivní). Ostatní suprasegmentální prostředky se mezi sebou různě kombinují zejména pro rozlišování modálních významů výpovědi.

II. PRAVOPIS

Pravopis neboli ortografie (*ortografía*) je souhrn pravidel vytvářejících (zejména ve spisovné variantě jazyka) normu zapisování zvukových jednotek jazyka. Spisovná varianta obsahuje obvykle také **pravidla ortoepická** (pravidla správné výslovnosti zvukových jednotek).

Repertoár grafických prostředků jazyka se skládá z písmen, uspořádaných do abecedy.

II.1 GALICIJSKÁ ABECEDA

Podle spisovné normy má galicijská abeceda 23 písmen a 6 digrafů (pravopisných spřežek).

Tab. 3: Galicijská abeceda

Grafémy	Název	Výslovnost	Foném
A a	<i>a</i>	[a], [a]	/a/
B b	<i>be</i>	[b], [β]	/b/
C c	<i>ce</i>	[θ] (+ <i>e, i</i>) [s] (+ <i>e, i</i>) (v oblastech <i>sesea</i>) [k] (+ <i>a, o, u</i>)	/θ/
D d	<i>de</i>	[d], [ð]	/d/
E e	<i>e</i>	[e], [ɛ]	/e/, /ɛ/
F f	<i>efe</i>	[f]	/f/
G g	<i>gue</i>	[g] [χ] (v oblastech <i>gheady</i>)	/g/
H h	<i>hache</i>	[0]	

Grafémy	Název	Výslovnost	Foném
I i	<i>i</i>	[i], [j] [i]	/i/
L l	<i>ele</i>	[l]	/l/
M m	<i>eme</i>	[m]	/m/
N n	<i>ene</i>	[n], [ɲ], [ɳ]	/n/
Ñ ñ	<i>eñe</i>	[ɲ]	/ɲ/
O o	<i>o</i>	[o], [ɔ]	/o/, /ɔ/
P p	<i>pe</i>	[p]	/p/
Q q	<i>ke</i>	[k]	/k/
R r	<i>erre</i>	[r], [r̄]	/r/, /r̄/
S s	<i>ese</i>	[s]	/s/
T t	<i>te</i>	[t]	/t/
U u	<i>u</i>	[u], [w], [ụ]	/u/
V v	<i>uve</i>	[b], [β]	/b/
X x	<i>xe</i>	[ʃ], [ks]	/ʃ/ /k/ + /s/
Z z	<i>zeta</i>	[θ] (+ a, o, u) [s] (+ a, o, u) (v oblastech sesea)	/θ/ (/s/)

V cizích slovech a v mezinárodních zkratkách se navíc používá písmen ç (*cedilla*), j (*iota*), k (*ka*), w (*uve dobre*), y (*i grego*):

Byron, Darwin, Eça de Queiroz, Jefferson, Kant; byroniano, darwinismo, kantiano, wagneriano

Pravopisná norma zahrnuje pravidla pro psaní velkých písmen, pravidla pro dělení slova a pravidla pro používání grafického přízvuku.

II.2 VELKÁ PÍSMENA

Velkých písmen na začátku slova se používá:

- v každé nové výpovědi (větě, souvětí) po koncovém znaménku (tečce, vykřičníku, otazníku)

Výjimky mohou nastat ve výčtu:

Comezó unha avalanche de preguntas: cal queres?, cando vés?, canto queres?, como che vai?, onde está?, que queres?, quen cho deu? Spustila se lavina otázek: který/ktehou chceš?, kdy přijdeš?, kolik toho chceš?, jak se máš?, kde to je?, co chceš?, kdo ti to dal? – *E tamén*

de lamentos: canta chuvia!, cantos danos!, que desgraza! A také lamentaci: to zas leje!, tolik škody!, takový neštěstí!

- na začátku vlastních jmen:

España, Galicia, Estados Unidos de América

- v některých zkratkách:

TVG (Televisión de Galicia), RAG (Real Academia Galega), PNG (Partido Nacionalista de Galicia)

II.3 DĚLENÍ SLOV

Pravopisné dělení slov odpovídá segmentaci slov na slabiky a nebývá v různých jazycích totožné, protože každý jazyk má víceméně ustálenou strukturu slabik.

II.3.1 STRUKTURA SLABIK V GALICIJŠTINĚ

V	<i>a, e, o, i, u</i>
CV	<i>ta, te, to, ti, tu</i>
CSV	<i>pra, tra, cra, tla, cla, pla</i>
CVC	<i>tar, ter, tor, tir, tur</i>
CSVCS	<i>pran, pren, pron, prin, prun</i>
VSC	<i>ins</i>
CVSC	<i>cons</i>
CSVSC	<i>trans</i>

V = vokál

C = konsonant

S = sonanta

Kombinace C + S (šumový konsonant + sonanta) stojí vždy na začátku slabiky.

com-prar koupit, *ou-tro* jiný, *pul-cro* čistý, *su-frir* trpět, *co-brar* inkasovat, *enxen-*
-drar zplodit, *poda-gra* dna

te-cla klávesa, *am-plo* široký, *in-flar* nafouknout

Kombinace s + C ([s] + šumový konsonant) stojí vždy na konci slabiky.

des-crición popis, *ins-trucción* instrukce, *pos-poñer* klást za (něco)

Kombinace dvou S (sonant) se dělí mezi slabiky:

car-ne maso, *bur-la* výsměch

Stejně tak kombinace S + C (sonanta + šumový konsonant).

ver-de zelený, *can-to* zpěv/zpívám, *en-trar* vstoupit

Digrafy *ch, gue, gui, que, qui, ll, rr* a diftongy (příp. triftongy) se nikdy nedělí.

co-che vůz, auto, *pra-guen-se* pražský, *se-gui-do* (ná)sledovaný, *enfo-que* náhled,

ta-qui-grafia těsnopis, *esco-ller* vybrat, *ca-rril* kolejnice

Pravidla dělení slov však mají v galicijštině řadu omezení.

Při dělení slov nesmí na konci řádku zůstat osamocená samohláska. Proto např. *arrestar* (uvěznit) můžeme rozdělit jen jako *arres-tar*, *emergencia* (pohotovost) jen jako *emer-xen-cia*, *adormecer* (uspat) jen jako *ador-me-cer*, *poesía* (poezie) jen jako *po-esía* nebo *poe-sía*, *Croacia* (Chorvatsko) jen jako *Cro-acia* nebo *Croa-cia* atd.

Pravopisná norma však nedoporučuje dělit ani slova dvojslabičná: např. dělení *ca-sa*, *to-do*, *vi-ño*... je považováno za nesprávné.

II.3.2 DIAKRITICKÁ ZNAMÉNKA

Diakritická znaménka jsou pomocné značky vyjadřující různé modifikace hlásek, částí výpovědi nebo celých výpovědí. V galicijštině se dělí na grafické přízvuky a znaménka interpunkční.

II.3.2.1 GRAFICKÝ PŘÍZVUK

Grafický přízvuk (*o til*) má v galicijštině jednotnou podobu čárky nad přízvučnou samohláskou (*unha campá zvon*, *un camión nákladřák*, *un imbécil blb*). Jeho používání se v galicijštině říká *acentuación*. Ve spisovné galicijštině se řídí těmito pravidly:

- **oxytona** (slova s přízvukem na poslední slabice)
 - Končí-li oxytonon samohláskou, sonantou *-n* nebo souhláskou *-s*:
falará promluví, bude mluvit, *están aquí* jsou tady, *estás comigo* jsi tu se mnou
- **paroxytona** (slova s přízvukem na předposlední slabice)
 - Končí-li paroxytonon jinou souhláskou než *-s* nebo jinou sonantou než *-n* anebo diftongem:
fémur stehenní kost, *béisbol* baseball, *caníbal* kanibal, *hóckey* hokej
- **proparoxytona** (slova s přízvukem na třetí slabice od konce)
 - Grafický přízvuk se u nich píše vždycky:
lámpada lampa, *pésimo* velice špatný, *místico* mystický, *próximo* příští, *económico* ekonomický, *inútil* zbytečný
 - Uvedená pravidla budu dále nazývat **pravidly slabičnými**.
 - Tato pravidla platí i pro adaptovaná cizí slova:
béisbol, *fútbol*, *voléibol*, *hóckey*

Grafický přízvuk u složených tvarů slov

- Slovesné tvary s připojenými enklitickými tvary zájmen osobních se chovají jako jedno slovo (a píší se dohromady). Grafický přízvuk se řídí pravidly slabičnými:

cantará zazpívá :: *cantara* zazpíval(a) (předtím), *cantaraa* zazpívá ji :: *cantáraa* zazpíval(a) ji (předtím); *cantarana* zazpívají ji :: *cantárana* zazpívali/y ji (předtím)
beberá vypije :: *bebera* vypil(a) (předtím), *beberaa* vypije ji :: *bebéraa* vypil(a) ji (předtím); *beberala* vypiješ ji :: *bebérala* vypil(a) jsi ji (předtím)

recibirá dostane :: *recibira* dostal(a) (předtím), *recibiraa* dostane ji :: *recibiraa* dostal(a) ji (předtím)

métese leze dovnitř :: *méteseche* leze ti dovnitř; *meteuse* vlezl(a) dovnitř; *metéusenos* vlezl(a) nám dovnitř

tómao bere to, pije to; *fixéronllo* udělali/y mu/jí to, *fixéronllelo* udělali/y jim to atd.

Zvláštností galicijštiny jsou **fonotaktická pravidla**: v kombinaci slovesného tvaru s určitým členem vztaženým k následujícímu substantivu se grafického přízvuku používá tak, jako by šlo o slovo jediné:

cóme-lo caldo jíš ten vývar (šp. *comes el caldo*) :: *come-lo caldo* jíst ten vývar (šp. *comer el caldo*); *bebéra-la auga* vypil(a) jsi tu vodu (předtím) :: *bebera-la auga* vypiješ tu vodu atd.

Slovesné tvary s diakritickým grafickým přízvukem si tento přízvuk uchovávají i tehdy, když se k nim připojí enklitické tvary osobních zájmen:

é je :: *élle* je mu, je jí, je Vám

Éa! Tady je (ona)! – *Dállo!* Dej mu, jí to! – *Dámo!* Dej mi to!

Dáslle pan? Dáváš mu, jí chleba? – *Vélo comprar?* Jdeš to sem koupit?

- **Adverbia odvozená příponou -mente** nezachovávají grafický přízvuk původního adjektiva (jako ve španělštině), nýbrž řídí se pravidlem slabičným. Z hlediska přízvuku jsou to paroxytona zakončená samohláskou, takže se u nich grafický přízvuk nepoužívá.

historicamente, optimamente, xeograficamente, políticamente, economicamente

Je-li však v koordinačním poměru několik takových adverbii, klade se přípona **-mente** jen za poslední z nich a základová adjektiva se chovají jako adjektiva, což znamená, že se u nich grafického přízvuku používá podle slabičného principu:

histórica e xeograficamente historicky a zeměpisně, *óptima ou ao menos satisfactoriamente* optimálně nebo alespoň uspokojivě, *política e tamén militarmente* politicky i vojensky

- **Složená slova** (kompozita), pokud se píší dohromady, mají grafický přízvuk podle slabičného pravidla:

Riotorto (jméno řeky), *fervellasverzas* poděs, potrhlý člověk, *vichelocrego* žluva

Je-li však mezi jejich složkami spojovník, nese každá složka vlastní grafický přízvuk podle slabičného pravidla.

Spojovník se v galicijštině píše:

- u substantiv a adjektiv začínajících předponou *non-* *ne-*:

a non-proliferação das armas atómicas nešíření atomových zbraní, *os países non-aliañados* neutrální země, *non-fumadores* nekuřáci

- mezi adjektivy vyjadřujícími vzájemnost:
dicionario alemán-galego německo-galicijský slovník, *relacions catalano-aragonesas* katalánsko-aragonské vztahy
- mezi relačními adjektivy (v češtině psanými dohromady):
estudios xurídico-económicos právníckoekonomické studie, *condicions político-económicas* politickoekonomické předpoklady, *unha psicose maniaco-depresiva* manio-depresivní psychóza, *versos épico-líricos* lyrickoepické verše

II.3.3 DIAKRITICKÝ PŘÍZVUK

Diakritický přízvuk je porušením slabičných pravidel o psaní přízvuku. Spočívá ve využívání grafického přízvuku k odstranění kontextové dvojznačnosti u **homografů** (různých slov psaných stejně). U takových dvojic slov jde buď o opozici slovo přízvučné :: slovo nepřízvučné, nebo se dvojice slov liší polootevřeným či polozavřeným *e*, *o*. Homografy s grafickým přízvukem nad *e*, *o* vždy mají tyto samohlásky polootevřené, zatímco jejich protějšky bez grafického přízvuku je mají polozavřené.

Tab. 4: Opozice přízvučné a nepřízvučné samohlásky a polootevřeného a polozavřeného *e*, *o*

á	(předložka <i>a</i> + určitý člen <i>a</i>); křídlo	a A	ta (určitý člen); ji (nepřízvučné osobní zájmeno v akuzativu); předložka; hláska nebo písmeno <i>a</i> ; zkratka pro ampér (<i>ampere</i>)
ás	(předložka <i>a</i> + určitý člen <i>as</i>); křídla	as	ty (určitý člen v plurálu); je (nepřízvučné osobní zájmeno v akuzativu); hlásky <i>a</i> , písmena <i>a</i>
bésta	samostříl, kuše	besta	dobytče (a přeneseně též bestie, svině = krutý a bezohledný člověk); kobyla
bóla	koule (a přeneseně též míček, fotbalový míč, „kachna“ = nepravdivá zpráva)	bola	pecen chleba
bólas	koule (v pl.); míčky, míče; „kachny“ (= nepravdivé zprávy); kuželky; (přeneseně „kulky“ = varlata)	bolas	pecny chleba
cá	než ta (přirovnávací spojka <i>ca</i> než + určitý člen <i>a</i>)	ca ca! ca Ca	než (přirovnávací spojka) kdepak! (interjekce) zkratka pro centiár (setinu áru) chemická značka vápníku
cás	než ty (spojka <i>ca</i> + člen <i>as</i>)	cas	u (koho), v domě (koho) (předložka)
chá	rovná	cha	tí ji

<i>chás</i>	rovné	<i>chas</i>	ti je
<i>có</i>	než ten (spojka <i>ca</i> + člen <i>o</i>)	<i>co</i> <i>Co</i>	s tím (předložka <i>con</i> + člen <i>o</i>) chemická značka kobaltu
<i>cós</i>	než ti, ty (spojka <i>ca</i> + člen <i>os</i>); límeček	<i>cos</i>	s těmi (předložka <i>con</i> + člen <i>os</i>)
<i>cómpre</i>	je třeba (od slovesa <i>cumprir</i>)	<i>compre</i>	ať koupí (on, ona) (od slovesa <i>comprar</i>)
<i>cómpren</i>	je jich třeba (od slovesa <i>cumprir</i>)	<i>compren</i>	ať koupí (oni, ony) (od slovesa <i>comprar</i>)
<i>dá!</i> <i>dámo!</i> <i>dá!lo!</i>	dej! (od slovesa <i>dar</i>) dej mi to! dej mu, jí to	<i>da</i>	od té, o té, z té (předložka <i>de</i> + člen <i>a</i>) <i>da</i> zkratka pro deciár (desetinu áru)
<i>dás</i> <i>dásmo</i> <i>dásmos</i>	dáváš (od slovesa <i>dar</i>); dáváš mi to dáváš mi je	<i>das</i>	těch (předložka <i>de</i> + určitý člen <i>as</i>) např. <i>a cor das rosas</i> barva těch růží
<i>dó</i>	soucit; nota nebo tón <i>c</i>	<i>do</i>	z toho, o tom (předložka <i>de</i> + člen <i>o</i>)
<i>dós</i>	soucit s různými lidmi, zvířaty apod.; noty nebo tóny <i>c</i>	<i>dos</i>	od těch, o těch, z těch (předložka <i>de</i> + člen <i>os</i>)
<i>é</i> <i>éche</i> <i>évos</i>	je (od <i>ser</i>) je ti je vám	<i>e</i>	a (spojka) písmeno nebo hláska <i>e</i>
<i>fóra</i> <i>fóra de</i> <i>fóra!</i>	venku, ven (adverbium) mimo (předložka) ven! (interjekce)	<i>fora</i>	byl(a), šel, šla (od sloves <i>ser a ir</i>)
<i>má</i>	špatná	<i>ma</i>	mi ji
<i>máis</i>	více (adverbium kvantity)	<i>mais</i>	avšak (spojka odporovací)
<i>más</i>	špatné	<i>mas</i>	mi je
<i>nó</i>	uzel	<i>no</i> <i>comeuno</i> <i>No</i> <i>NO</i>	v tom (předložka <i>en</i> + člen <i>o</i>) poziční varianta nepřívzvučného osobního zájmena <i>o</i> to snědl(a) to chemická značka nobelia zkratka pro severozápad (noroeste)
<i>nós</i>	my; uzly	<i>nos</i>	v těch (předložka <i>en</i> + člen <i>o</i>)
<i>ó</i>	předložka <i>a</i> + člen <i>o</i>	<i>o</i> <i>oh!</i> <i>O</i>	člen určitý; zájmeno ho, jej, to písmeno nebo hláska <i>o</i> och! (interjekce) chemická značka kyslíku (<i>osíxeno</i>) zkratka pro <i>oeste</i> západ
<i>ós</i>	předložka <i>a</i> + člen <i>os</i>	<i>os</i>	člen určitý v pl.

<i>óso</i>	kost	<i>oso</i> <i>OSO</i>	medvěd zkratka pro <i>oés-suroeste</i> jih jihozápad
<i>ósos</i>	kosti	<i>osos</i>	medvědi
<i>pé</i>	noha (od kotníku dolů)	<i>pe</i>	písmeno nebo hláska <i>p</i>
<i>pés</i>	nohy	<i>pes</i>	písmena nebo hlásky <i>p</i>
<i>póla</i>	větev	<i>pola</i>	slepice <i>por + a</i>
<i>pólas</i>	větve	<i>polas</i>	slepice (pl.) <i>por + as</i>
<i>pór</i>	položít (napsat) = synonymum k <i>poñer</i>	<i>por</i>	předložka
<i>pórlles</i>	položít jim		
<i>pórnos</i>	položít nám		
<i>présa</i>	spěch	<i>presa</i>	chycená (od <i>prender</i>)
<i>sé</i>	katedrála buď!	<i>se</i>	se, si
		<i>Se</i>	chemická značka selenia
		<i>SE</i>	zkratka pro <i>sueste</i> jihovýchod
<i>só</i>	jen; sám	<i>so</i> <i>SO</i>	pod zkratka pro <i>suroeste</i> jihozápad
<i>té</i>	čaj (z listů čajovníku); čajovník	<i>te</i>	tě, ti písmeno nebo hláska <i>t</i>
<i>tés</i>	čaje (z čajovníku)	<i>tes</i>	máš (od slovesa <i>ter</i>) písmena nebo hlásky <i>t</i>
<i>ven</i>	přicházejí (od slovesa <i>vir</i>)	<i>ven</i>	(oni, ony) vidí (od slovesa <i>ver</i>)
<i>vés</i>	přicházíš (od slovesa <i>vir</i>)	<i>ves</i>	vidíš (od slovesa <i>ver</i>)
<i>vós</i>	vy	<i>vos</i>	vám, vás

Rozdíly mezi galicijštinou a španělštinou v používání grafického přízvuku

- v galicijštině se grafický přízvuk nepíše nad tázacími slovy:
Quen é? Kdo je to? – *Non sei quen veu.* Nevím, kdo přišel. – *Cal queres?* Který chceš? – *Cando vés?* Kdy přijdeš, přijedeš? – *Canto queres?* Kolik toho chceš? – *Como che vai?* Jak se ti daří? – *Onde está?* Kde je? – *Que queres?* Co chceš? – *Quen cho deu?* Kdo ti to dal? – *Que desgraza!* To je ale neštěstí! – *Que chuvia!* To zas leje!
- v galicijštině se grafický přízvuk nepíše u adverbii s odvozovací příponou *-mente*:
historicamente, *xeograficamente*, *politicamente*, *economicamente*, *optimamente*, *cortesmente*
- v galicijštině se grafický přízvuk nepíše nad první složkou kompozit:
Riotorto (jméno řeky), *fervellasverzas* poděs, potrhlý člověk, *vichelocrego* žluva
- v galicijštině se grafický přízvuk zásadně nepíše u demonstrativ *este*, *esta*, *ese*, *esa*, *aquel*, *aquela* ve funkci substantivní:

este teléfono e ese tento telefon a ten (u tebe, u Vás), esta camisa e aquela tato košile a tamta; estes tempos e aqueles tato doba a tamta, un deles jeden z nich

Quero esta Chci tuto. – Mira esa! Podívej se na tamhleto! – Colle aquela! Vezmi si tamtu! – Dáme un! Dej mi jeden!

Grafický přízvuk se však píše vždy, když kontext připouští víc než jednu interpretaci (v mluvené řeči tu bývá rozdíl v důrazu nebo v intonaci):

Dille qué queres. Řekni mu/jí, co chceš! :: Dille que queres. Řekni mu/jí, že chceš! – Xa sabes qué hai? Už víš, co je? :: Xa sabes que hai. Však víš, že tu/tam jsou. – Xa sabes cómo lle custou? Už víš, kolik za to dal(a)? :: Xa sabes canto lle custou. Však víš, co mu/jí to dalo (práce).

U oxyton zakončených sestupným diftongem (za nímž může následovat *-n, -s*) se grafický přízvuk nepíše, u paroxyton se píše:

falei promluvil(a) jsem, *falarei* promluví, *ademaís* kromě toho :: *amábeis* milí, laskaví

S grafickým přízvukem se v galicijštině (na rozdíl od španělštiny) píše hiáty tvořené dvěma vysokými samohláskami *i, u*:

ruído hluk, hučení, *Luisa* (ženské jméno), *construímos* stavíme, *incluídes* zahrnujete

Interpunkce (*a puntuación*) je používání různých značek před nebo za slovy v psaném textu. Interpunkčními znaménky v galicijštině jsou: tečka, čárka, dvojtečka, středník, pomlčka, otazník, vykřičník, uvozovky a dělítko.

Interpunkce v galicijštině

Tečka

Tečkou (*o punto*) se označuje konec výpovědi oznamovací (v galicijštině i výpovědi přací, pokud nemá zvolací intonaci).

O meu amigo virá mañá. Můj kamarád přijede zítra. – Dille que veña. Řekni mu/jí, ať přijde!

Při diktování textů se rozlišuje *punto e seguido* (tečka a pokračování), *punto e á parte* (tečka a nový odstavec), *punto final* (tečka a konec textu).

Po pomlčce nebo závorkách se tečka píše až za uzavírací značkou:

O tren chegará ás sete – naturalmente se non retrasa. Vlak přijede v sedm – pokud ovšem nebude mít zpoždění. – O tren chegará repleto (coma sempre). Ten vlak přijede zase nacpaný (jako vždycky).

Obsahuje-li však vsuvka v závorce celou větu, píše se tečka (otazník, vykřičník) před uzavírací závorkou:

O tren chegará a tempo. (É un Pendolino.) Ten vlak přijede včas. (Je to Pendolino.)

Rovněž po citované výpovědi v uvozovkách se tečka píše za koncovými uvozovkami:

Dixo textualmente: «É un Pendolino; ese non retrasa xamais». Řekl doslova: „Je to Pendolino; ten nikdy nemívá zpoždění.“

Tečka se píše také za zkratkami oslovení a křestních jmen:

Vde. (= vostede), Vdes. (= vostedes), Sr. (= señor), Sra. (= señora), Srta. (= señorita), Ilmo. (= ilustrísimo velevážený), C. E. Ferreiro (= Celso Emilio Ferreiro).

Nepíše se však u zkratek měrných jednotek:

km (quilómetro, quilómetros), m (metro, metros), cm (centímetro, centímetros), mm (milímetro, milímetros), ha (hectárea, hectáreas), kg (quilogramo, quilogramos).

Ale: *h. (hora, horas), a. m. (lat. ante meridiem) = od půlnoci do poledne; p. m. (lat. post meridiem) = od poledne do půlnoci.*

Obsahuje-li zkratka část v podobě horního indexu (tzv. *letra voada*), píše se tečka mezi zkráceným slovem a horním indexem, např.:

C.^a de seguros (= Compañía de seguros), M.ª Xosé González (= María Xosé González), No. (número)

Při zapisování vyšších cifer je dovoleno psát tečku za každým trojčíslicím (2.000.000 dva miliony), současná norma však dává přednost psaní s mezerami (2 000 000).

V časových údajích je tečkou možno oddělovat hodiny a minuty:

A reunión será ás 23.45 h. Sraz bude ve tři čtvrtě na dvanáct v noci.

Na rozdíl od češtiny a slovenštiny nejsou v galicijštině čárky povinné pro oddělování. Místo tečky je tu možno použít i dvojtečky:

A reunión será ás 23:45 h.

Tečkami je možno podle desetinného třídění oddělovat číslice v nadpisech – v tom případě se píše bez mezer, za poslední číslicí se tečka nepíše (např. 1.3.5).

Tečkou ve výši rovnítka se vyjadřuje násobení ($3 \cdot 5$ je totéž jako 3×5 (*tres por cinco*); $3 \cdot 5 = 15$ nebo $3 \times 5 = 15$ (*tres por cinco son quince*)).

Čárka

Čárkou (*a coma, a vírgula*) se oddělují stejnorodé větné členy, pokud mezi nimi není spojka; dále pak oslovení (vokativ); členy výčtu, pokud mezi nimi není spojka; hlavní věty, pokud mezi nimi není spojka.

O pai, a nai e o fillo chegaron moi cansos. Otec, matka i syn přišli velice unaveni. – *Paco, ábrelle a porta.* Franto, otevři mu/jí dveře! – *Necesitamos libros, cadernos e bolígrafos.* Potřebujeme knihy, sešity a kuličková pera. – *Lucía volveu a casa, fixo os deberes, ceou e foise á cama.* Lucie se vrátila domů, napsala si úkoly, navečeřela se a šla si lehnout.

Na rozdíl od češtiny a slovenštiny nejsou v galicijštině čárky povinné pro oddělování vedlejších vět od věty hlavní nebo pro oddělování vedlejších vět mezi sebou a hlavních vět mezi sebou (pokud je přítomen konektor, tj. spojka nebo spojovací markátor).

Dille que espere un momento. Řekni mu/jí, ať chvilku počká! – *Vén pero non tódolos días.*

Chodí sem, ale ne každý den. – *Vén tódolos días pero non traballa aquí.* Chodí sem každý den, ale nepracuje tu.

Místo oddělování celého čísla a jeho desetin, setin nebo tisícín desetinnou tečkou (starší úzus) se dnes doporučuje psát desetinnou čárku:

3,56 tres coma cincuenta e seis centésimos tři celé padesát šest setin

Podrobnosti o interpunkci v galicijštině lze najít v publikacích González Rei (2004) a Dosil López (2004).

Dvojtečka

Dvojtečka (*dous puntos*) signalizuje, že bude následovat výčet nebo přímá řeč.

Necesitamos isto: gramáticas, dicionarios, manuais de conversación, gravaciós dos textos.

Potřebujeme toto: mluvnické, slovníky, konverzační příručky, nahrávky textů. –

Díxome: “Non te preocupes”. Říkal(a) mi: „Nedělej si starosti!“

Středník

Středníkem (*punto e coma*) se odděluje relativně úplná výpověď, jejíž obsah ještě pokračuje.

Neste intre fixeime nos seus ollos, e neles abrollaban as bágoas; tremaba o seu brazo apoiado no meu; as meixellas ardíanlle... Vtom jsem si všiml jejích očí, leskly se v nich slzy; její paže se chvěla, opřena o moji; tváře jí hořely...

Pomlčka

Pomlčka (*raia*) může být dlouhá (—), střední (–) nebo krátká (-).

Dlouhými pomlčkami (*raias, trazos longos*) se uvozuje (zejména ve starších textech) přímá řeč:

E a rosíña dille ao paxe: —¡Non quero ir! A rúzička praví pázeti: „Nechci tam jít!“ —¿Namorouse algunha vez? —pregunteille por fin. „Zamilovala jste se někdy?“ zeptal jsem se jí nakonec.

Středními pomlčkami (*trazos medios*) se označují jednotlivé položky výčtu nebo vsuvky. Pokud sloupeček výčtu uzavírá odstavec, píše se za poslední položkou tečka.

Necesitamos isto:

– *gramáticas*

– *manuais de conversación*

– *dicionarios.*

—*Silencio –cortoume Ludwig –, saben ler nos beizos.* „Ticho,“ přerušil mě Ludwig, „umějí odezírat ze rtů.“

—*Que facemos? –pregunteille.* „Co budeme dělat?“ zeptal jsem se ho.

Krátká pomlčka (*o guión, o trazo*) se píše v oznámeních a v letopočtech (kde zpravidla znamená „od do“):

Rosalía de Castro (1837-1885) – durante a Segunda Guerra Mundial (1939-1945)

Otazník

Otazník (*signo de interrogación*) uvozuje výpovědi tázací. Na rozdíl od španělštiny i od starších norem galicijského pravopisu se v dnešní spisovné galicijštině doporučuje psát otazník (i vykřičník) jen na konci tázací (zvolací) výpovědi. Nicméně je dovoleno psát tato znaménka (obráceně) i na začátku tázací (nebo zvolací) intonace, není to však povinné. Namísto je to jen tam, kde by mohlo dojít k mylné interpretaci.

Vykřičník

Vykřičníkem (*signo de exclamación*) na konci se označují výpovědi zvolací. Pokud jde o používání vykřičníků, platí tu stejné zásady jako pro otazníky.

Uvozovky

Do uvozovek (*as comiñas, as aspás*) se dávají slova nějakým způsobem zvláštní nebo neobvyklá (např. nezdомácnělé výpůjčky), dále citace a také přímá řeč.

V galicijštině se (podobně jako ve španělštině) používá různých druhů uvozovek (‘ ’ “ ” « »), jejichž názvy jsou:

uvozovky jednoduché (*comiñas/aspas simples*) (‘ ’)

uvozovky dvojité (*comiñas/aspas duplas / comiñas/aspas compostas*)

– anglické neboli horní (*inglesas ou altas*) (“ ”)

– latinské neboli dolní (*latinas ou baixas ou angulares*) (« »)

V galicijštině se v současné době se používá víc dvojitých uvozovek anglických než latinských, u obojích je však rozdíl oproti úzu v češtině.

Český úzus je: „uvozovky“ (princip 96: dolní 9, horní 6) nebo »uvozovky« (špičkami dovnitř).

Galicijský úzus je: “aspas” (anglické: princip 69 a jen horní) nebo «aspas» (latinské: špičkami ven).

“*Aquí non ha ninguén*”, *repetiu ela.* »Nikdo tu není...« opakovala ona.

Dělitko

Dělitkem (*o guión*) se na konci řádku označují slova rozdělená. Vedle toho může dělitko sloužit i jako spojovník mezi adjektivními přívlasky vyjadřujícími vzájemnost.

Pravidla dělení slov v galicijštině

Nikdy se nedělí digrafy:

ce-rra-llei-ro zámečnick, *ma-cha-da* pilka, *co-rrom-per* zkorumpovat, *pre-rro-ga-ti-va* předpoklad, *al-gu-nha* některá, *nin-gu-nha* žádná

Z estetických důvodů nemá na konci ani na začátku řádku zůstat osamocená samohláska. Pokud je dělitko na místě spojovníku, opakuje se na začátku nového řádku:

dicionario galego-/inglés, tratado hispano-/francés

Se spojovníkem se v galicijštině píše:

– substantiva a adjektiva začínající na *non-* *ne-*:

a non-proliferação das armas atómicas nešíření atomových zbraní, *os países non-aliñados* neutrální země, *non-fumadores* nekuřáci

– adjektiva vyjadřující vzájemnost:

dicionario alemán-galego německo-galicijský slovník, *relacións catalano-aragonesas* katalánsko-aragonské vztahy

– komplexní relační adjektiva (v češtině se zpravidla píše dohromady):

estudos xurídico-económicos právnickoekonomické studie, *condicións político-económicas* politickoekonomické předpoklady, *unha psicose maniaco-depresiva* maniodepresivní psychóza, *versos épico-líricos* lyrickoepické verše

– sousloví pojmenovávající světové strany (*palabras complexas* [ks] *que denominan os puntos cardinais*); v češtině se píše odděleně bez spojovníku:

les-sueste východ jihovýchod, *nor-nordeste* sever severovýchod, *nor-noroeste* sever severozápad, *oés-noroeste* západ severozápad, *oés-suroeste* západ jihozápad

– některá sousloví cizího původu:

foie-gras tučná játra, *fox-terrier* foxteriér, *strip-tease* striptýz, *tse-tse* moucha tse-tse, *wáter-polo* vodní pólo

Je-li na konci řádku jediná souhláska mezi dvěma samohláskami, pak je tato souhláska vždy na začátku nové slabiky:

cla-ri-da-de jasnost, *cle-ro* klérus, *exa-me* (ks) zkouška, *fei-xe* (š) otep, *sou-to* místo porostlé stromy, *sei-xo* (š) křemen, *sa-quei* vyndal(a) jsem

Jsou-li na konci řádku dvě souhlásky, souhláska a sonanta nebo dvě sonanty, klade se dělítko mezi ně:

ac-ci-ón děj, *ac-to* akt, *ab-dominal* břišní, *adap-tar* přizpůsobit, *ad-mitir* připustit, *ad-herir* přilnout, *amíg-dala* mandle, *comun-mente* obvykle, *des-viar* odklonit, *ec-cema* ekzém, *et-nografía* etnografie, *excep-ci-ón* výjimka, *ob-xec-to* předmět, *om-nipotente* všemohoucí, *pac-tar* spolčit se, *rit-mo* rytmus, *sub-título* podtitul, *sub-xec-tivo* (š) subjektivní, *sig-nificado* význam, *xen-ro* (š) zeť

Výjimkou jsou skupiny (šumová) souhláska + sonanta, které se dělí tak, že skupina stojí na začátku nového řádku:

do-brado ohnutý, *desa-plicado* odbytý, *su-plantar* vyšoupnout, *pro-clamar* prohlásit, *se-creto* tajemství, *se-gredo* tajnost, *de-glutir* spolknout, *ca-dro* obraz, *ca-tro* čtyři, *re-flexión* úvaha, *re-fresco* limonáda, *transa-tlántico* zaoceánský

Takto se dělí i skupiny více než dvou souhlásek (včetně sonant):

en-trar vstoupit, *ex-tremo* krajní, *in-clinación* sklon, *ins-truír* instruovat, *subs-crición* předplatné, *in-glés* anglický, Angličan, *em-blema* znak, *subs-trato* substrát

Skupiny se souhláskou *s* se dělí vždy tak, aby toto *s* bylo na konci řádku:

pers-picacia bystrost, *abs-temio* abstinence, *subs-tituír* nahradit, *sols-ticio* slunovrat, *cons-pira-ci-ón* spiknutí, *trans-posi-ci-ón* transpozice, *ins-titu-ci-ón* instituce

Je-li skupina souhlásek součástí předpony, doporučuje se dělit tak, aby předpona zůstala zachována vcelku.

ad-ministrar spravovat, *bis-avó* praděd(eček), *des-abrigar* odkrýt, *inter-académico* meziakademický, *super-abundante* až příliš hojný; *trans-oceánico* zaoceánský, *sub-terráneo* podzemní, *sub-liñar* podtrhnout, *ad-renalina* adrenalin

Nový řádek však nesmí začínat skupinami *sp-*, *st-*, *sc-*. V takovém případě má přednost dělení slabičné. Např.:

ins-piración inspirace, *abs-tracción* abstrakce, *supers-tición* pověra, *mas-culino* mužský

Dělení slabičné je přípustné u všech předpon, je to ovšem méně estetické:

tran-soceánico zaoceánský, *bi-savó* pradědeček, *supe-rabundante* až moc hojný

Dvě sousední samohlásky se dělí, pokud tvoří hiát. Nikdy se však nedělí, tvoří-li diftong:

co-eficiente koeficient, *do-encia* choroba, *pre-ocuparse* dělat si starosti

ru-bio světlavý, *la-bios* rty, *ci-en-cia* věda, *espe-cie* druh, *exi-lio* (ks) exil, *te-nue* mírný, *conti-nuo* neustálý, *ani-mais* zvířata

Stylistická norma zavádí do dělení slov požadavky, které možnosti dělení značně omezují. Např. nedoporučuje dělit dvojslabičná slova jako *casa*, *mesa*, *todo*, a dokonce ani *carta*, *curso*, *hora*, *listo*, *morto*, *punto* apod., aby na konci ani na začátku řádku nezůstala slabika o dvou písmenech. Slova jako *poesía*, *manía*, *África* jsou pak nedělitelná;

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Mluvnice galicijštiny.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.